

da çıkmaya başlayan *es-Sünnetü'n-ne-beviyye*, *eş-Şerî'atü'l-Muhammediyye* ve *eş-Şırâtü's-sevî* adlı gazeteler kısa süre sonra kapandı. İlk sayısı 1935'te çıkan *el-Beşâ'ir* ise II. Dünya Savaşı sırasında yayımını durdurdu ve savaşın arkasından tekrar çıkmaya başlayarak 1956 yılına kadar devam etti.

Siyasî Faaliyetler. Cemiyetin kuruluş tüzüğünde her ne kadar siyasî faaliyetle bulunmayacağı belirtilmişse de çalışmalarının tabii bir sonucu ve İslâmiyet'te din - siyaset ayırımı yapılmamasının gereği olarak siyasî bir talep fikri kendiliğinden oluştu. Yayın organlarında doğrudan değilse de bunu ihsas eden ifade ve yazılar yer alıyordu. Ancak asıl gaye toplumu içine düştüğü cehalet, ekonomik yetersizlik ve tefrikadan kurtarmaktı. Halkın maddî ve mânevî bakımdan güçlenmesi ise sömürge yönetimi için başlı başına bir tehlikeydi: Nitekim 1954 Ocak ayında Fransız yönetimine verilen bir raporda ulemânın nüfuzunun artmasının Fransız hâkimiyeti için gerçek bir tehlike teşkil ettiği ve bunların asıl hedefinin "müslüman insan" yetiştirmek olduğu belirtilmiştir.

Mahallî seçimlere fert fert katılarak kendi adaylarını destekleme yolunu tutan cemiyetin siyasî alandaki faaliyetlerinin en önemlisi, Arapça'nın yabancı dil olmaktan çıkarılıp Fransızca gibi resmî dil haline getirilmesi, camilerin yönetim ve bakımının vakıflarının gelirleriyle birlikte müslümanlara devri, İslâmî ilimler fakültesi açılması ve İslâmî yargı teşkilâtının kurulması gibi Fransız yönetimi nezdindeki isteklerini tartışmak amacıyla 7 Haziran 1936'da Cezayir İslâm Kongresi'ni toplamak oldu. Bu toplantıya Cezayir'deki bütün siyasî partilerin temsilcileri katıldı. Cemiyetin siyasî tavır ve faaliyeti, sınırlı ve hizip taassubuna dayalı parti faaliyeti gibi olmayıp ayırım yapmadan bütün toplumu kapsıyordu. Bu konuda siyasî partilerle ortak harekete de önem veriliyordu.

Cem'iyetü'l-ulemâ'î-İ-müslimîn, doğrudan doğruya Fransız sömürge yönetimini hedef almadan eğitim ve kültür faaliyetlerine ağırlık veren bir çizgi takip ederek halkın gerçek mânada İslâm'ı kavraması ve kendi millî değerlerini tanımaları için çalışmış, programı ve politikası ile ülkede dinî düşüncenin gelişmesinde ve sömürge yönetimine karşı bağımsızlık fikrinin yerleşmesinde en önemli etkenlerden biri olmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

Fudayl el-Vertelânî, *el-Cezâ'irü's-sâ'ire*, Beyrut 1375/1956, s. 130-143, 198-215, ayrıca tür.yer.; Muhammed el-Beşîr el-İbrâhîmî, *Üyünü'l-beşâ'ir*, Cezayir 1979, s. 24, 210; Mahmûd Kâsım, *el-İmâm 'Abdülhamîd b. Bâdis*, Kahire 1979, s. 22-27; Ahmed el-Hatîb, *Cem'iyetü'l-ulemâ'î'l-müslimîne'l-Cezâ'iriyîn* (yüksek lisans tezi, 1980), el-Câmîatü'l-Lübânîyye, Kuliyyetü'l-Âdâbiyye ve'l-ulûmî'l-insânîyye; Râbiḥ Türkî, *eş-Şeyḥ 'Abdülhamîd b. Bâdis râ'idü'l-işlâh ve't-terbiye fi'l-Cezâ'ir*, Cezayir 1981, s. 102-104, 106, 109, 330; Abdülkerîm Bû es-Safâf, *Cem'iyetü'l-ulemâ'î'l-müslimîne'l-Cezâ'iriyîn*, Kosantîne 1401/1982; Ebû'l-Kâsım Sa'dullah, *el-Hareketü'l-vaḥâniyyetü'l-Cezâ'iriyeye*, Cezayir 1983, II, 90, 125-126, 145, 209-210, 216, 316, 359, 373-376; III (Kahire 1975), s. 48-49, 56-57, 89, 112, 115, 118, 119, 120, 133, 158, 179; Fehmî Sa'd, *Hareketü 'Abdülhamîd b. Bâdis ve devruha ft yaḳazati Cezâ'ir*, Beyrut 1983, s. 59-64, 68-77, 98-108, 115-122; Ahmed Hamânî, *Şirâ' beyne's-sünne ve'l-bid'a*, Kosantîne 1405/1984, s. 320-321; Allâl el-Fâsî, *el-Harekatü'l-istiklâlîyye fi'l-Mağribi'l-'Arabî*, Tanca, ts. (Dâru Cesûs li't-tibâa), s. 12-13; Bessâm el-Asefî, *'Abdülhamîd b. Bâdis ve binâ'ü kâ'ideti's-sevretü'l-Cezâ'iriyeye*, Beyrut 1986, s. 109-121; Mâzin Salâh Mutabbakânî, *Cem'iyetü'l-ulemâ'î'l-müslimîne'l-Cezâ'iriyîn*, Dimaşk 1408/1988; Nasr el-Cüveyfî, "Cem'iyetü'ulemâ'î'l-müslimîn bi'l-Cezâ'ir beyne'd-dîn ve's-siyâse", *el-Mecelletü't-Târîḫiyetü'l-Mağribiyye*, XV/49-50, Tunus 1988, s. 107-116.

MÂZİN SALÂH MUTABBAKÂNÎ

CEMMÂİLİ

(الجماعيلي)

Ebû Muhammed Takıyyüddîn Abdülğanî b. Abdilvâhid b. Ali el-Makdisî el-Cemmâilî (ö. 600/1203)

Hadis hâfızı.

Rebûlevvel 541'de (Ağustos 1146) Filistin'de Nablus yakınlarındaki Cemmâil köyünde doğdu. 543 veya 544'te doğduğu da söylenmektedir. Dimaşki ve Sâlihî nisbeleriyle de anılır. O dönemde Filistin Haçlılar'ın istilâsı altında bulunduğu için ailesi ve akrabaları Cemmâil'den Dimaşk'a göç etti. Hanbelî mezhebinde olmaları ve Dimaşk'ta bu mezhebin başka mensupları bulunmaması dolayısıyla şehrin dışında Kâsiyûn dağı eteklerinde, sonradan Sâlihiye diye anılacak olan bir mahalle kurarak oraya yerleştiler.

Cemmâilî, teyzesinin oğlu ve kendisinden dört ay küçük olan İbn Kudâme el-Makdisî'nin babası ve Cemmâilî hatibi Ahmed b. Muhammed b. Kudâme'den ilk derslerini aldı. Bir müddet sonra İbn Kudâme ile birlikte diğer ilim merkezlerini dolaşmaya başladı. 561'de (1165-

66) Bağdat'a gitti ve Abdülkâdir-i Geylânî'nin medresesine yerleşerek ondan fıkıh ve hadis okudu. Elli gün sonra Geylânî'nin vefat etmesi üzerine Bağdat'ın diğer âlimlerinden dört yıl boyunca muhtelif ilimler tahsil etti. Son derece kuvvetli hâfızası onu hadise yöneltti. Daha sonra Dimaşk, Kahire ve İskenderiye'ye gitti. Üç yıl kaldığı İskenderiye'de Ebû Tâhir es-Silefî'den 1000 cüze yakın hadis yazdığı rivayet edilir. Bu bölgedeki âlimlerden faydalandıktan sonra tekrar Dimaşk'a ve Bağdat'a döndü. Oradan İsfahan'a geçti. Burada Ebû Mûsâ el-Medînî'den çok faydalandı. Ebû Nuaym el-İsfahânî'nin *Ma'rifetü's-şahâbe* adlı eserini ilk defa görebek inceledi. Kitapta 190 kadar hata bulduğunu söylemesi bazı kimseleri kızdırdı. Bunların kendisini öldürmek istediklerini anlayınca İsfahan'ı gizlice terketti. Daha sonra bu görüşlerini *Tebyînu'l-işâbe li-evhâmin ḥaşalet li-Ebî Nu'aym fi Ma'rifetü's-şahâbe* adlı eserinde bir araya getirmiştir. Ebû Mûsâ el-Medînî (ö. 581/1185), hadis ilmini Cemmâilî kadar iyi bilen pek az kimsenin İsfahan'a geldiğini belirterek bu tenkitlerinde onun haklı olduğunu söylemektedir. Cemmâilî Musul'a geldiğinde İbnü'l-Haşşâb gibi âlimlerden faydalandı. Burada Ukaylî'nin, İmam Ebû Hanîfe'nin aleyhindeki rivayetlere geniş yer veren *el-Cerḥ ve't-ta'dîl* adlı eserini okuttuğu için Hanefîler'i öfkelendirdi ve hapse atıldı (Ebû Şâme, s. 46). Kendisini seven biri tarafından Ebû Hanîfe'ye dair bölümün eserden çıkarılıp saklanması üzerine serbest bırakıldı. Dimaşk'a dönünce Dimaşk Camii'nde Hanbelîler'e mahsus kısımda hadis dersleri vermeye başladı. Duygulu bir insan olduğu için hadis okuturken hem ağlar, hem de halkı ağlatırdı. Derslerinin büyük rağbet görmesini kıskanan bazı Şâfiîler ve özellikle Selâhaddîn-i Eyyübî'nin takdirine mazhar olan Dimaşk Kadısı İbnü'z-Zekî Muhyiddin Muhammed b. Ali ile Dimaşk hatibi Ziyâeddin Abdülmelik b. Zeyd ed-Devlaî tarafından Dimaşk valisine şikâyet edildi (596/1199-1200); Selefîyye görüşünde olan Cemmâilî'nin Allah'ın sıfatları hususunda teşbih yanlısı olduğu iddia edildi. Ahmed b. Hanbelî çok seven ve Kur'an-ı Kerim'in mahlûk olmadığı konusunda onun gibi düşünen Cemmâilî'nin, yaygın kanaatin aksine görüşleri bulunduğu ileri sürüldü. Valinin huzurunda yapılan görüşmelerde Selef akidesini savunan Cemmâilî'nin camide vaz edip hadis okutması yasaklandığı gi-

bi kendisinden kısa zamanda şehri terkmesi istendi. O da bunun üzerine önce Ba'lebek'e, daha sonra da Mısır'a gitti. Mısır'da da Şâfiî fakihlerinden bazıları onun Mücessime taraftarı olduğu ve halkın inancına zarar verdiği iddiasıyla öldürülmesine fetva verince Mağrib'e sürgün edilmesine kararlaştırıldı; fakat bu emir kendisine tebliğ edilmeden 23 Rebîülevvel 600'de (30 Kasım 1203) vefat etti ve Karâfe'de toprağa verildi.

Cemmâilî'yi takdirle anan Zehebî, din-den çıktığına dair fetva veren kimsele- rin, akaid esaslarının açıklanması konu- sunda metot bakımından onunla anla- şamayan bazı Eş'arîler'den (kelâmçılar) ibaret olduğunu söylemektedir. Allah'ı insana benzettiği iddiasına gelince, bu naslarda, Allah'a nisbet edilen "inmek", "çıkılmak" (nüzü'l, istivâ) gibi kavramların (haberî sıfatlar) mecazi mânalarıyla te'vil edilmelerinin isabetli olmayacağı görü- şünden kaynaklanmaktadır. Aslında bu görüş Hanbelîler ile bazı muhaddislerin müşterek bir kanaatidir.

Cemmâilî'den hadis tahsil edenler ara- sında, her biri hadis hâfızı olan oğulları İzzeddin Ebû'l-Feth Muhammed, Cemâ- leddin Ebû Mûsâ Abdullah ile fakih olan oğlu Muhyiddin Ebû Süleyman Abdur- rahman, ayrıca Ruhâvî, Muvaffakuddin diye bilinen Abdüllatîf el-Bağdâdî ve ta- nınmış muhaddis Ziyâeddin el-Makdisî gibi âlimler bulunmaktadır. Kıraat ve Arap dili âlimi, muhaddis Ebû'l-Yümn el-Kindî, Dârekutnî'den sonra Cemmâilî gibi bir hadis hâfızının gelmediğini belirt- miştir. Ziyâeddin el-Makdisî'nin söyledi- ğine göre de devrin muhaddisleri Cem- mâilî'nin bir benzerini görmediklerini itir- af etmişlerdir.

Cemmâilî'nin heybetli bir görünüşü, sert bir tabiatı, son derece güçlü bir hâ- fizası vardı. Kendisine sorulan hemen her hadisin ne derece sağlam ve râvile- rinin ne kadar güvenilir olduğunu ay- rıntılıyla bilirdi. Bununla birlikte gu- rura kapılacağı endişesiyle elinde kitap bulunmadan hadis rivayet etmezdi. Ta- lebeleriyle çok ilgilenir, onları ilim öğ- renmeye ve bu maksatla muhtelif ilim merkezlerini dolaşmaya teşvik ederdi. Doğru olduğuna inandığı bir şeyi çekin- meden söyleyen Cemmâilî, haksızlığa da- yanamaz, güçlü ve heybetli yapısıyla kö- tülükleri bizzat engellemeye çalışırdı. İs- fahan'da ve Mısır'da bulunduğu sıralar- da halkın kendisine gösterdiği saygı ve aşırı ilgiden ötürü yolda rahatça yürü- yemezdi. Çok cömertti. Para biriktirme- yi sevmez, eline geçeni ihtiyaç sahipleri- ne gizlice dağıtırdı.

Eserleri. 1. *'Umdetü'l-ahkâm*. *el-'Um- de fi'l-ahkâm fi me'âlimi'l-helâl ve'l- harâm* adıyla da anılan eser, *Şahîh-i Buḥârî* ile *Şahîh-i Müslim*'deki ahkâm- la ilgili 420 kadar hadisi konularına gö- re sıralayarak bir araya getirmiştir. Bir- çok şerhi bulunan kitap Mustafa Abdül- kâdir Atâ tarafından Beyrut'ta basılmış- tır (1406/1986). 2. *el-Mihne 'an imâmi Ehlis-sünne ve kâ'idihim ile'l-cenne*. Ahmed b. Hanbel'e *halku'l-Kur'an** me- selesinden dolayı yapılan abziyetlere dair- dir (Kahire 1932). Eser Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî tarafından da *Mih- netü'l-İmâm Ahmed b. Muhammed b. Hanbel* adıyla yayımlanmıştır (Kahire 1987). 3. *en-Naşiha fi'l-ed'iyeti's-şa- hîha*. *Kütüb-i Sitte* ile Ahmed b. Han- bel'in *el-Müsned*'i, Taberânî'nin mu'cem- leri vb. eserlerden derlediği Hz. Peygam- ber'in muhtelif konulara dair 114 kadar

duasını ihtiva etmektedir. Eser Abdülkâ- dir el-Arnaût ve Mahmûd el-Arnaût ta- rafından Beyrut'ta yayımlanmıştır (1405/ 1985). 4. *Sîretü'n-nebî ve aşḥâbühü'l- aşere*. Eseri H. ed-Denâvî neşretmiştir (Beyrut 1986). 5. *el-Kemâl fi esmâ'ir- ricâl*. *el-Kemâl fi ma'rifeti'r-ricâl* adıyla da anılan eser, rivayetleri *Kütüb-i Sitte*'de yer alan râvilerin hal tercümeleri- ni ihtiva eden ilk çalışmadır. Tanınmış birçok İslâm âlimi bu esere zeyil mahi- yetinde kitaplar kaleme almışlardır. *el- Kemâl*'in yazma bir nüshası Millet Kü- tûphanesi'ndedir (Feyzullah Efendi, nr. 1506-1508). 6. *el-Mişbâh fi 'uyûni'l-eḥâ- dişi's-şihâh*. *Şahîhayn* hadislerini ken- dine ulaşan senedlerle bir araya geti- ren, Zehebî'nin kırk sekiz cüzden ibaret olduğunu söylediği bu *müstahrec**'in müellif hattıyla olan bir bölümü Zâhi- riyye Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (Mecmua, nr. 30, vr. 217^a-244^b). 7. *Âkıde* (Brockelmann, GAL, I, 438; *Suppl*, I, 607). 8. *ed-Düretü'l-muḍî'e fi's-sîretü'n- nebeviyye* (Brockelmann, GAL, I, 438). Kutbüddin el-Halebî diye tanınan Abdül- kerîm b. Abdünnûr bu eseri *el-Mevri- dü'l-'azbi'l-henî fi'l-kelâm 'alâ sî- reti 'Abdilḡanî* adıyla şerhetmiştir. 9. *Aḥbârü'l-Ḥaseri'l-Başrî*. Eserin müel- lif hattı bir nüshası Zâhiriyye Kütüpha- nesinde mevcuttur (Mecmua, nr. 55, vr. 165^a-170^a).

Cemmâilî'nin birer nüshası Zâhiriyye Kütüphanesi'nde bulunan diğer eserleri de şunlardır: *Ebû'l-Âş b. Rebîc**, *Me- nâkabü's-şahâbe*, *Şalâtü'n-nebî fi'l-en- biyâ'* i *leylete'l-isrâ'*, *Ḥadîşü'l-ifk*, *Fe- zâ'ilü 'Ömer b. el-Ḥaṭṭâb* (Brockelmann, GAL [Ar.], VI, 192). Bunlardan başka bazı kaynaklarda onun *sünen**lere dair 200 cüze yakın bir hacimde ve müsvedde ha- lindeki *Nihâyetü'l-murâd min kelâmi ḡayri'l-'ibâd*'i, 100 cüz hacminde olup halka okuduğu *el-Eḥâdiş ve'l-ḡikâyat*'i, iki ciltten ibaret *ḡunyetü'l-huffâz fi taḡ- kıki müşkili'l-elfâz*'i, *el-Erba'ün* adlı dört ayrı çalışması ve her biri birer cilt- ten ibaret *el-Yevâkitü'l-fâḡire*, *Tuḡfe- tü't-tâlibin fi'l-cihâd ve'l-mücâhidîn*, *el-Âşârü'l-merḡiyye fi fezâ'ili ḡayri'l- beriyye*, *er-Ravza* adlı kitapları, her biri bir veya birkaç cüz halinde olan *et- Teheccüd*, *el-Ferec*, *eş-Şalât mine'l- ahyâ' ile'l-embvât*, *eş-Şifât*, *Zemmü'r- riya'*, *Zemmü'l-ḡıybe*, *et-Terḡib fi'd- du'â*, *Fezâ'ilü Mekke*, *el-Emr bi'l- ma'rûf*, *Fezâ'ilü ramazân*, *Fezâ'ilü's- şadaḡa*, *Fezâ'ilü 'aşri zilhicce*, *Fezâ'i- lü'l-ḡac*, *Fezâ'ilü receb*, *Vefâtü'n-ne- bî*, *el-Aḡsâmü'lletî aḡseme bihe'n-ne-*

Cemmâilî'nin *el-Kemâl fi esmâ'ir-ricâl* adlı eserinin I. cildinin unvan sayfası ile ilk sayfası (Millet Ktp., Feyzullah Efendi, nr. 1506)

bî, İ' tîkādü's-Şâfi'î, Zikrül-kubûr, Dürerül-eşer, Tebyînül-işâbe li-evhâmin haşalet li-Ebî Nu'aym fi Ma'rife-ti's-şahâbe, Eşrâtü's-s'â'a adlı çalışmaları zikredilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA:

Münzirî, *et-Tekmilê*, II, 17-19; Ebû Şâme, *Terâcimü ricâli'l-kerneji's-sâdis ve's-sâbi'* (nşr. İzzet el-Attâr), Beyrut 1974, s. 46-47; Melikül-Eşref er-Resûlî, *el-'Ascedü'l-mesbûk* (nşr. Şâkir Mahmûd Abdülmün'im), Bağdad 1395/1975, s. 289-290; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, XXI, 443-471; XXII, 42-43, 317-319; a.mlf., *Tezki-retül-huffâz*, IV, 1372-1381; a.mlf., *el-'İber*, III, 129; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, XIII, 38-39; İbn Receb el-Hanbelî, *ez-Zeyl 'alâ Tabakâti'l-Hanâbile*, Kahire 1372/1953, II, 5-34; İbn Tağrîberdî, *en-Nücüm'z-zâhire*, VI, 185; Süyûtî, *Hüs-nü'l-muhâdara*, I, 354, 480; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1013, 1059, 1164, 2053; *İzâhu'l-meknûn*, II, 69, 148, 196, 296, 308, 318, 329, 493; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, IV, 345-346; Kettânî, *er-Risâletül-müstetrafe*, s. 12, 49, 112, 113, 180, 182, 208; Brockelmann, *GAL*, I, 437-438; *Suppl.*, I, 605-607; *GAL* (Ar.), VI, 185-192; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, V, 275-276; Sezgin, *GAS*, I, 132, 140, 143, 503-504, 592; *Mv.Fs.*, III, 167.

M. YAŞAR KANDEMİR

CEMRE

(الجمره)

Hacda şeytan taşlama sırasında atılan taşlara ve bu taşların atıldığı yerlere verilen ad.

Sözlükte "kor parçası; çakıl taşı" gibi mânalara gelen cemre, bir fıkıh terimi olarak hacıların kurban bayramı günlerinde Mina'da attıkları küçük taşların her birini ve bu taşların atıldığı üç ayrı yeri ifade eder. Çoğulu cimâr ve cemerrâttir. Bu yerlere taş atılması işine de

remy-i cimâr denir. Cemrelerden Mina-Mekke yönündeki ilkinde küçük veya birinci cemre (el-cemretü's-suğrâ, el-cemretü'l-ülâ), ikincisine orta cemre (el-cemretü'l-vüstâ), üçüncüsüne de büyük cemre veya Akabe cemresi (el-cemretü'l-kübrâ, cemretü'l-Akabe) adı verilir. Birinci cemre ile orta cemre arasında 156,40 m., orta cemre ile Akabe cemresi arasında 116,77 m. mesafe bulunmaktadır.

"Şeytan taşlama" diye de adlandırılan bu atışlar, Hz. İbrâhim'i Allah'ın emrini yerine getirmekten alıkoymak isteyen şeytanın yine onun tarafından Mina'da taşlanmasının hâtırasını yaşatmakta ve insanları daima günaha sokmaya çalışan şeytana karşı bir tür tepki ve direnmeyi temsil etmektedir. Bir hadiste rivayet edildiğine göre, Hz. İbrâhim Kâbe'nin inşasını tamamladıktan sonra Ceb-râil'in yol göstermesiyle ilk haccını yaptığı ve oğlu İsmâil'i kurban etmeye götürdüğü esnada Mina'nın söz konusu üç yerinde önüne çıkan şeytani taşlamıştır (*Müsned*, I, 297, 306-307; Hâkim, I, 466; Beyhakî, V, 153-154). Hz. Peygamber de Vedâ haccı sırasında bu cemrelere taş atmış ve özellikle bu esnada hac ibadetinin yapılış şeklinin kendisinden öğrenilmesini istemiştir (Müslim, "Hac", 310-312). Bundan dolayı kurban bayramının birinci günü Akabe cemresine, diğer üç gün de her üç cemreye taş atılması fakihlerin ittifaki ile vâcip olup terkinden dolayı ceza kurbanı (dem) gerekir. Sahih hadislerde bu uygulamanın Hz. İbrâhim'in sünnetine dayandığı açıkça belirtildiği ve sembolik olarak şeytanın taşlandığı bilindiği halde Frantz Buhl'un bunu Câ-

hiliye âdetlerine dayandırması ve taşlama ile kimin tel'in edildiğinin pek vâzih olmadığını ileri sürmesi şaşırtıcıdır (bk. *EI*, II, 1012; *İA*, III, 89-90). F. Buhl ayrıca bayramın son üç gününde taşların güneş battıktan sonra atıldığı, başkaları tarafından atılan taşların da kullanılabilirdiği şeklinde J. L. Burckhart'tan naklen verdiği tamamen yanlış bilgiler yanında cemretü'l-Akabe'ye ilk gün, diğerlerine de "bayramın pek mühim olmayan diğer günlerinde" taş atılmasının, bunların daha az önemli olduğunu düşündürdüğü şeklinde garip ve mesnetsiz bir yorumda da bulunur. Şeytan taşlama sırasında kadınların yüzlerini biraz açtıklarına dair verilen bilgi de gerçeğe aykındır; çünkü kadınların yüzlerini açık tutmaları ihramın gereklerinden olup cemreye mahsus bir şey değildir. Frantz Buhl'un bu fahiş hatalarının *Encyclopedia of Islam*'ın yeni neşrinde yer almamasına karşılık şeytan taşlamanın eski putperest ibadetinden intikal ettiğine dair iddianın tekrar edilmesi (*EI*² [İng.], II, 438), müsteşriklerin İslâm'ın vahye dayanan bir din olmadığı şeklindeki ön yargılarının tabii sonucudur.

Arefe günü Arafat vakfesinden sonra Müzdelife'ye doğru yola çıkan hacılar sabah namazını Müzdelife'de, ilk vakti olan alaca karanlıkta kılarlar ve Meş'ar-i Harâm'daki vakfenin ardından güneş doğmadan Mina'ya hareket ederler. Mina'ya vardıkları zaman Akabe cemresinin yanında, ihrama girdiklerinden beri söyledikleri telbiye*yi kesip bu cemre için hazırladıkları yedi çakıl taşını "Bismillâhi Allahüekber" diyerek teker te-

Cemerrât mevkiinden genel görünüş - Mekke / Suudi Arabistan

